

Nelleke Noordervliet. *De naam van de vader*. Meulenhoff

Onuitroeibaar blijkt de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse letteren, ook in de meest recente. Van Margriet de Moor tot Tessa de Loo, van Wanda Reisel tot zelfs Maarten 't Hart keren schrijvers, althans in sommige van hun boeken, terug naar de oorlogsjaren. Ondanks de bijna vijftig jaar die sinds de bevrijding zijn verstreken, doet de periode '40-'45 nog altijd dienst als een moreel ijkpunt of als een welkome verheving van de dagelijkse realiteit, die het heden niet in gelijke mate weet te bieden.

Een lange schaduw werpt de oorlog ook in *De naam van de vader*, de vierde roman van Nelleke Noordervliet, waarin - volgens een beproefd recept - wordt geprobeerd de grote geschiedenis te verbinden met de kleine, het politieke met het persoonlijke. De Tweede Wereldoorlog is het fatale uitgangspunt. De roman zelf speelt zich af in 1989-1990, eveneens een historisch keerpunt dat vraagt om inkeer en reflectie, maar in tal van lange flashbacks komen ook de voorafgaande jaren aan bod, in het bijzonder de woelige jaren zestig, toen de opstandige kinderen achteraf en uiteraard vergeefs het falen van hun ouders tijdens de bezetting trachtten te compenseren.

Noordervliets roman gaat niet zozeer over de Tweede Wereldoorlog, als wel over de verwarrende schuldvraag waarmee deze catastrofe het nageslacht heeft belast. De duik in het verleden is tevens een queeste naar de moraal, die in de lotgevallen van de personages de vorm aanneemt van een pijnlijke ontsnappingspoging uit het persoonlijke labyrint waarin de geschiedenis en de schrijfster hen hebben opgesloten.

Eerst en vooral geldt dat voor de hoofdpersoon, de 44-jarige Augusta de Wit, een gezette advocate, met een oudere collega als minnaar, een jeugdige huisgenoot die haar periodiek erotische diensten bewijst, en een jonge vriendin die een beroemd fotografe wil worden. Op zekere ochtend kijkt zij in de spiegel en ontdekt dat zij geen 'geschiedenis' meer heeft. Dan begint, in het gezelschap van haar twee jonge vrienden, de speurtocht naar haar onbekende vader. Zij blijkt de dochter te zijn van een 'moffenhoer', van wie zij al vroeg de 'schuld' op zich heeft genomen; hierin ongetwijfeld gestimuleerd door een weerzinwekkende stiefvader, een slager die haar met een brandende sigaret bewerkt en zelfs een pink afhakt.

Om de zaken nog wat aan te scherpen heeft Noordervliet haar Augusta midden in de revolte van de jaren zestig laten huwen met een bevlogen studentenleider van joodse origine, terwijl via een visite aan de Praagse Lente ook het communisme wordt meegenomen. Dat communisme keert terug bij Augusta's bezoek aan de voormalige DDR, waar haar inmiddels gestorven vader (maar er is nog wel een tante) zijn leven lang blijkt te hebben gewoond. Langs vele wegen dringt de grote geschiedenis binnen in de kleine.

Maar dat is niet alles. Op de eerste bladzijde wordt Augusta geïntroduceerd als een 'vegetatiegodin, rijpe oogst van gulle grond', en dat verwijst behalve naar haar omvang ook naar haar moederschap. In Augusta's labyrint zit een dochtertje verborgen, dat op vijf-jarige leeftijd onder tragische omstandigheden is overleden. De dood van het kind heeft een eind gemaakt aan haar huwelijk, na een onontwarbare competentiestrijd omtrent schuld en slachtofferschap tussen de beide echtelieden.

Ook hier valt dus het nodige op te klaren; hetgeen gebeurt in het derde deel van de roman, wanneer Augusta (ditmaal in het gezelschap van haar collega-minnaar) naar Kreta afreist, waar echtgenoot Melchior zich in holistische ascese van de buitenwereld heeft afgezonderd.

Erg gemakkelijk heeft Nelleke Noordervliet het zich niet gemaakt, zoals men ziet. Problemen en verwarring alom. Maar omdat alles in een levensgeschiedenis is samengeperst, wordt er wel erg veel van het acceptatievermogen van de lezer geëist. 'Moffenhoer', DDR-vader, sadistische stiefvader, joodse echtgenoot, dood kind, en als toegift de suggestie dat wellicht een oudere Tsjechische intellectueel (met wie Augusta in Praag een nacht het bed deelt) de echte vader zou zijn geweest - het is niet eenvoudig bij zoveel opzichtige en bedachte treurnis het melodrama te vermijden.

Dat heeft de schrijfster zich kennelijk ook gerealiseerd. Vandaar dat zij haar hoofdpersoon er zelf over laat beginnen: 'Alle ingrediënten voor melodrama zijn gegeven. Oppervlakkig beschouwd zijn mijn leven en dat van Melchior een aaneenschakeling van ellende en rampspoed, zoals een normaal mens niet overkomt'. Nu hoeven er in een roman, zoals we sinds Reve weten, niet per se normale mensen voor te komen. Maar dan wel op voorwaarde dat ze op papier geloofwaardig worden of, zoals dat heet, tot leven komen. Door stijl en beschrijvingskunst moet het melodrama zo worden gepresenteerd, dat het op de lezer althans niet die indruk maakt.

Helaas is Noordervliet daarin nauwelijks geslaagd. Om een aantal redenen. Oppervlakkig en dikwijls karikaturaal is de tekening van haar bijfiguren: de hakkende slager, de halfbroer met zijn 'voetbalverstand', de moeder die een - dement geworden - schim blijft, de Duitse tante die als classica doorlopend Sofokles citeert. Het kost moeite hen in deze eendimensionale gedaante helemaal serieus te nemen.

Maar ook een belangrijker personage als minnaar Erik wordt niet veel meer dan een beklemd geilneef, die binnen Augusta's ontregelde *Familienroman* hooguit als plaatsvervangende vaderfiguur een functie heeft. Op dezelfde manier fungeren de beide jonge vrienden, de 'byroniaanse' violist Mario en de 'androgyn' fotografe Eva (in wie Augusta vaaglijk haar dochttertje terugvindt), als zetstukken in een freudiaans schaakspel dat wat mij betreft achterwege had mogen blijven.

Van de beschrijvingen van de voormalige DDR en de jaren zestig moet Noordervliet het evenmin hebben. Wat zij te berde brengt bevat niets nieuws of verrassends, en lijkt voornamelijk te zijn ontleend aan de geschiedenisboekjes en aan het collectieve geheugen van krant, film en tv-journaal. Wat ontbreekt is de concrete, bijzondere, onverwachtse waarneming die het algemene beeld doorkruist en een ander licht werpt op het maar al te bekende. Ernstiger is dat dit manco zich ook voordoet bij de beschrijving van de hoofdpersoon.

In *De naam van de vader* demonstreert Nelleke Noordervliet dat zij heel goed in staat is fraaie en welluidende zinnen aan elkaar te rijgen. Des te verbazingwekkender is het dat zij er zo zelden in slaagt uit die woordenvloed een sprekend beeld of een trefzekere typering naar voren te laten treden. De vele metaforen in haar proza maken nu vooral een retorische indruk. Wanneer Augusta voor de spiegel ontdekt dat zij haar geschiedenis is kwijtgeraakt, schrijft Noordervliet: 'De eeuwigheid voor de

spiegel was een knagend raadsel, zoals de geur van bloeiende liguster een ongrijpbare herinnering brengt'. Het is maar een voorbeeld van een beeld dat, in elk geval voor mij, volstrekt willekeurig blijft; het voegt niets toe en maakt niets duidelijk, terwijl het ook in het vervolg van de roman geen enkele betekenis krijgt.

Even weinig tot de verbeelding sprekend zijn de abstracties en algemeenheden, waarin Noordervliet vervalt bij de weergave van Augusta's innerlijke roerselen. Dat klinkt bijvoorbeeld zo: 'De tijd werd als stroop. Gebaren vertraagden, woorden waren onverstaanbaar. Het verplaatste haar naar een overgangsgebied tussen zijn en niet-zijn. Dat had niets te maken met mystiek. Van exaltatie was geen sprake en al evenmin van somberheid of vredigheid. Neutraliteit kwam het dichtstbij. Vernauwing en afgesneden-zijn. Ze zag, maar kon niet zeggen, terwijl ze juist verlangde naar benoemen'.

Ook dit maakt op mij voornamelijk een retorische indruk. Tegelijkertijd verraadt een dergelijke, in de roman allerm minst unieke passage een hang naar diepzinnigheid, die eerder irriteert dan imponeert. Het geheel krijgt er onbedoeld iets potsierlijks door. Noordervliet doet zo verschrikkelijk haar best om haar personages en met name haar hoofdpersoon 'interessant' te maken, dat je op den duur alle belangstelling voor hen verliest; ze gaan kopje onder in de diepe gedachten en de verheven gevoelens, ondanks de wel concreet, maar weinig subtiel beschreven seksscenes die Augusta's speurtocht naar haar problematische geschiedenis larderen.

Wat Noordervliet aan de orde tracht te stellen is op zichzelf belangwekkend en de moeite waard. Maar de poging bezwijkt onder de voortdurend zichtbaar blijvende pretenties. Welsprekendheid alleen is nu eenmaal niet genoeg om het melodrama boven zichzelf uit te tillen en te veranderen in de aangrijpende, de grote en de kleine historie in zich verenigende tragedie die de schrijfster voor ogen moet hebben gestaan.

(de Volkskrant, 26-11-1993)